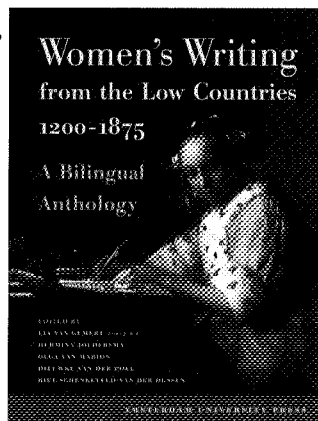

Lia van Gemert (hoofddred.), Hermina Joldersma, Olga van Marion, Dieuwke van der Poel, Riet Schenkeveld-van der Dussen
Women's Writing from the Low Countries 1200-1875. A Bilingual Anthology
Amsterdam University Press (Amsterdam) 2010
624 pagina's
29,50 euro
ISBN 9789089641298

Lotte Jensen

Twaalfhonderd gram women's writing: een subliem exportproduct

In haar oratie uit 2005 gaf Elsbeth Etty, bijzonder hoogleraar literaire kritiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, een profielschets van de ideale criticus. Deze zou moeten beschikken over 'onafhankelijkheid, onbevangenheid, onpartijdigheid' en zich dienen te houden aan 'fair play'. Nu weten we allemaal dat het er in de praktijk vaak anders aan toegaat, maar tegen dit ideaalbeeld zal niemand bezwaar hebben. Want hoe je het ook wendt of keert, we verwachten toch een zekere mate van objectiviteit van een recensent.

Laat ik iedere illusie maar bij voorbaat wegnemen. Ik kan onmogelijk een onpartijdig oordeel vellen over *Women's Writing from the Low Countries 1200-1875*. Ik ben er razend enthousiast over en dat heeft alles te maken met mijn eigen betrokkenheid bij het onderwerp. Van 1994 tot 1996 nam ik als student-assistent deel aan een Utrechtse projectgroep die onder leiding van Riet Schenkeveld-van der Dussen onderzoek deed naar schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd. Het leidde in 1997 tot de publicatie van de 3,9 kilogram wegende studie annex bloemlezing *Met en zonder lauwerkrans*. Dit boek zette een nieuw onderzoeksgebied op de kaart, dat tot dan toe onderbelicht was gebleven: het aandeel van vrouwen in de Nederlandse literatuurgeschiedenis. Er werden veel verrassende vondsten en herontdekkingen gedaan, zoals de kindergedichtjes van Francijntje de Boer, de politieke pamfletten van Maria Aletta Hulshoff en de pedagogische geschriften van Anna Barbara van Meerten-Schilperoord.

In een volgende fase werden de bevindingen in een internationale context geplaatst, onder anderen door Suzan van Dijk. Zij pleitte voor een grensoverstijgende bestudering van het oeuvre van vrouwelijke auteurs en stelde diverse bundels samen,

zoals *Writing the history of women's writing. Towards an international approach* (2001), 'I've heard about you'. *Foreign Women's Writing crossing the Dutch Border* (2004) en, heel recent, *Women writing back / Writing women back. Transnational perspectives from the Late Middle Ages till the Dawn of the Modern Era* (2010). Deze bundels tonen de meerwaarde van het internationale perspectief aan: schrijfsters die vanuit de nationale context geïsoleerde gevallen lijken, blijken in een internationaal patroon te passen.

Die internationale vergelijking wordt nu nog gemakkelijker, dankzij de publicatie van een heuse Engelstalige Lauwerkrans-editie: *Women's Writing from the Low Countries 1200-1875*. Voor dit boek, bestemd voor de academische markt, is een selectie gemaakt uit de bestaande lemma's, die vervolgens zijn bewerkt en geactualiseerd. Het werkterrein is uitgebreid naar de middeleeuwen, die met twaalf van de in totaal vijftig bijdragen zijn vertegenwoordigd. De literaire fragmenten zijn zowel in het Nederlands als het Engels afgedrukt. Het geheel is voorzien van een frisse inleiding, toegespitst op een internationaal publiek. Het resultaat: een prachtige bloemlezing die een aantrekkelijk, gevarieerd en representatief beeld geeft van het werk van Nederlandse schrijfsters gedurende een periode van bijna zeven eeuwen.

Het is wel even wennen om al deze materie in het Engels besproken te zien. Zo wordt het huis van Roemer Visscher aangeduid als 'one of the cultural hot spots' uit de zeventiende eeuw. (41) Het tijdschrift *Vaderlandsche letteroefeningen* draagt de titel *National Literature*. En het emancipatorische standpunt van Bosboom-Toussaint wordt als volgt samengevat: 'Power no, influence yes'. (57) Ik stelde me ineens voor hoe de kraniige Bosboom-Toussaint deze leus zou scanderen op het Malieveld, vooroplopend in een stoet van gematigd progressieve vrouwen. Het Engels kan zo nu en dan een vreemdend effect op de (Nederlandse) lezer hebben.

Het omgekeerde is echter ook mogelijk: dankzij de Engelse vertaling worden sommige teksten veel inzichtelijker. Dat geldt met name voor de Middelnederlandse teksten. Het lezen van de oorspronkelijk Nederlandstalige teksten vergt behoorlijk wat concentratie, terwijl de Engelse vertaling direct toegankelijk is. De gedichten van Anna Bijns klinken bijvoorbeeld kristalhelder in het Engels: 'You're my love, the sweetest that I ever knew./ If you love me like once you made me believe / Then to my grief I'd quickly say adieu' (mijn alderliefste die ic oejt kinde, / Mindt ghij mij gelijk ghij mij hebt doen verstaen, / Saen waer mijn droefheijt gebracht ten inde'). (166-167) Dat effect is uiteraard het grootste bij de teksten uit het verste verleden, maar het is ook zichtbaar in de modernere teksten. Heel knap is de vertaling – met rijmbehoud – van een fysico-theologisch gedicht van Petronella Johanna de Timmerman over een rups die in een vlinder verandert:

Treft u 't geheim der vormverwisselingen,
leef met geen Naso raad,
die 't oor met beuzelpraat
en faablen streelt van nooitgeburde dingen.
Neem 't schepselboek en sla

't geringste diertje gâ,
een rupsje zal dat wonder u doen lezen,
dat heel verkeert van aard en stal
nu log den grond bekruipt, straks, als een vlugger wezen,
het luchtruim klieven zal.

If metamorphosis' mysteries attract,
Don't make Ovid your guide:
Of nonsense he puts forth a tide,
Dispensing fables instead of fact.
Take to hand creation's book,
At the tiniest creature look,
A grub will reveal the wonder to you,
Changing shape and nature quite
Now creeping clumsily along, soon to be fashioned anew
And leave the air in flight. (380-381)

Hier is niet alleen het poëtische karakter behouden gebleven, maar de Engelse vertaling verhoogt tegelijkertijd het begrip van de tekst, waardoor woordverklaringen overbodig zijn.

Opvallend is de ruime interpretatie van de titel 'Women's Writing'. Normaal gesproken verwacht een lezer dan alleen teksten die door vrouwen geschreven zijn, maar de samenstellers hebben – met name in het gedeelte over de middeleeuwen – een veel bredere invulling gehanteerd. Zo is er ook een bijdrage gewijd aan een door een man vervaardigde Nederlandse vertaling van *Le Livre de la cité des dames* van Christine de Pizan (ca. 1364 –ca. 1430). Dat vrouwen apart werden aangesproken als doelgroep van teksten blijkt uit het lemma over de *Trotula*, een handschrift over vrouwen geneeskunde uit de twaalfde eeuw dat in het midden van de vijftiende eeuw door een onbekende auteur in de volkstaal werd vertaald. De betrokkenheid van vrouwen bij religieuze liederen (niet zozeer als auteur, maar als zangeressen en bezitters van liedboeken), blijkt uit twee zestiende-eeuwse manuscripten uit de omgeving van Dordrecht en Holland. Hoe interessant de genoemde bijdragen ook zijn, je kunt je afvragen in hoeverre ze nog in de categorie *Women's Writing* vallen. Om een vergelijking te maken: we zouden de wenkbrauwen hebben gefronst wanneer we een speciaal voor vrouwen geschreven reisverslag van de zeventiende-eeuwse jurist Arnout van Overbeke zouden hebben aangetroffen, of een fragment uit Johan van Beverwijcks *Van de wtneemtheit des vrouwelicken geslachts*.

Minder moeite heb ik met de oprekking van de term 'letterkunde'. Er zijn allerlei soorten teksten opgenomen, uit het medische, juridische, journalistieke en literaire circuit. Zeer geslaagd vind ik bijvoorbeeld de bijdrage van Hermine Joldersma over standvastige vrouwenstemmen uit de gevangenis. Er komen drie vrouwelijke wederdopers aan het woord, die tot aan hun dood hartstochtelijk hun religieuze keuze ver-

dedigden. Ontroerend is het testament van Soetken van den Houte, waarin ze afscheid neemt van haar kinderen. Overmand door verdriet getuigt ze van haar moederlijke liefde: 'Oh, my dear little children! I wrote this in tears, admonishing you out of love, with a passionate heart praying you that it might be possible that you experience this blessed state as well'. (187) Het oudste zoonkje David krijgt vervolgens de opdracht mee om goed te zorgen voor zijn beide zusjes. En dan klinkt het advies ineens verrassend modern: 'Love one another without fighting or quarreling, rather be kind to one another'. (187) Op 27 november 1560 werd Van den Houte in Gent onthoofd vanwege haar ketterse opvattingen.

Ik zou het aardig gevonden hebben als ook voor de latere periode naar iets meer diversiteit in type teksten was gestreefd. Het accent ligt nu op de traditionele poëzie- en prozagenres, terwijl het vrouwelijk schrijverschap zich naar veel meer terreinen uitbreidde. Zo zou de filosofe Josina Carolina van Lynden (1717-1791), de eerste Nederlandse schrijfster van een logica, er wat mij betreft ook ingepast hebben, of een fragment uit het *Verhaal van mijn droevig leven* van Maria de Neufville (1699-1779). En wat te denken van een krantenstuk van de opruiende journaliste Catharina Heijbeek (1764-1805) of de openingsartikelen van de eerste uitgesproken feministische vrouwenbladen in Nederland, *Ons Streven* (1870-1878) en *Onze Roeping* (1870-1873)? Beide tijdschriften kwamen tot stand op initiatief van de flamboyante schrijfster Betsy Perk, die haar productiefste jaren tussen 1770 en 1780 beleefde.

Uiteraard zijn dit kanttekeningen in de marge, want niet iedere schrijfster kan nu eenmaal een plaats krijgen, en de selectie van de redactie is evenzeer te verdedigen. Maar nu de naam van Betsy Perk is gevallen, valt me nog iets merkwaardigs op. Het tweede deel draagt als titel *Women's Writing from the Low Countries 1880-2010*. Het eerste deel stopt in 1875. Er gaapt dus een mysterieus gat van vijf jaar tussen beide delen. Welke vrouwen zouden er in dat gat gevallen zijn? Betsy Perk? Johanna Naber? Reinoudina de Goeje? Catharina van Rees? Als Betsy Perk nog leefde dan had ze er vast een tirade over geschreven, zeker als ze had gezien dat haar medestander in de strijd voor vrouwenrechten, Mina Krüseman, het tweede deel wél gehaald heeft. Perk zou nog dieper hebben moeten slikken wanneer ze had geweten dat de Vlaamse schrijfster Virginie Loveling zelfs twee keer in de prijzen is gevallen. De licht ontvlambare Perk zou zichzelf getypeerd hebben als het machteloze slachtoffer van uitgekookte conspiraties, eierzuchtige rivales en harteloze uitgeversbonzen.

Genoeg nu over Betsy's perikelen en over naar de conclusies. Dit boek voorziet in een leemte en dwingt respect en bewondering af. Het kan een belangrijke bijdrage aan de internationalisering van de neerlandistiek leveren en verdient dan ook een ruime verspreiding in het buitenland. Een belangrijk exportvoordeel: deze bloemlezing weegt slechts twaalfhonderd gram.